

Микола ЛИТВИН

доктор історичних наук, професор

завідувач відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID:<http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

e-mail: lytvynmr@gmail.com

ВІДЗНАЧЕННЯ 100-РІЧЧЯ УКЛАДЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СОЮЗУ

Проаналізовано комемораційні заходи в Україні та Польщі, присвячені відзначенню 100-річчя укладення українсько-польського союзу – так званої Варшавської угоди Ю. Пілсудського – С. Петлюри. Зокрема, документальні виставки «Братерство зброї: мілітарні аспекти українсько-польського військово-політичного союзу 1920 року» (Львів), «Київ – Варшава: спільна справа», «1920: на захисті Європи від більшовизму» (Київ), «За нашу і вашу свободу» (Варшава).

Поява після світової і локальних війн, революцій 1914–1917 рр. на геополітичній карті Європи і Азії більшовицької Росії спричинила значне занепокоєння серед лідерів великих і малих, особливо молодих національних держав. Загроза російсько-більшовицької експансії змусила керівництво Польщі та Української Народної Республіки укласти у квітні 1920 р. військово-політичний союз – так звану Варшавську угоду Ю. Пілсудського – С. Петлюри, суттю якої була спільна боротьба армій за витіснення більшовиків з України й утвердження незалежності УНР зі столицею в Києві.

Незважаючи на пандемію коронавірусу, з нагоди 100-річчя вказаних подій в Україні та Польщі організовано низку комемораційних заходів. Представники влади, української і польської громадськості поклали квіти й запалили лампадки на могилах вояків Армії УНР у Варшаві, Ланцуті, Пікуличах та інших містах, польських військових похованнях на Байковому цвинтарі у Києві. На жаль, українській громадськості й науковцям так і не вдалося переконати польську владу про повноцінне відновлення меморіалів інтернованої Армії УНР у Ланцуті та Щипйорно; потребують кращого догляду й тогочасні польські військові цвинтарі у Бродах, Бережанах, Стрию, Острозі.

Символом тяглості польсько-української військової співпраці стала виставка «Братерство зброї: мілітарні аспекти українсько-польського військово-політичного союзу 1920 року» в будівлі «Арсеналу Львівського історичного музею», підготовлена за участю науковців Центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України Миколи Литвина й Любомира Хахули. На ній експонували зброю та елементи одягу польської,

української та більшовицької армій, твори мистецтва, історичні праці та археографічні видання. Такою ж ідеєю була проникнута історико-документальна виставка «Київ – Варшава: спільна справа» на київській станції метро «Золоті ворота», яку до 100-річчя укладення польсько-українського союзу підготували польські колеги – Польський інститут у Києві, Музей Ю. Пілсудського, Військово-історичне бюро ім. К. Сосновського.

За участю Українського інституту національної пам'яті, Державної архівної служби України на Контрактовій площі столиці відкрито виставку «1920: на захисті Європи від більшовизму», у якій відображено участь п'яти дивізій Армії УНР у більшовицько-польсько-українській війні 1920 р., зокрема героїчну оборону міста-фортеці Замость під командуванням генерала Марка Безручка. Аналогічну тематичну виставку «За нашу і вашу свободу» за участю віце-прем'єра України Ольги Стефанішиної і посла України в Республіці Польща Андрія Дешиці, голови Об'єднання українців у Польщі Петра Тими розгорнуто в Лазенківському парку Варшави. Вказана тема також відображена в колективній праці польських і українських істориків «1920 rok – wojna światów. Studia przypadków w stulecie bitwy warszawskiej», яку наприкінці року планував видати Інститут національної пам'яті Польщі.

Особливості українсько-польських відносин у новітню добу обговорено на черговій вересневій ІХ Українсько-польській зустрічі (Івано-Франківськ; Яремче; Варшава; Перемишль), яка відбулася в онлайн-режимі. Зокрема, на секції «Союз Пілсудського – Петлюри як спроба створення нової системи безпеки в Центрально-Східній Європі» виступили з доповідями і повідомленнями Володимир Великочий, Микола Литвин, Олег Павлишин (Україна), Станіслав Степень, Ян Пісулінський (Польща) та ін. Матеріали зустрічі будуть опубліковані в науковому збірнику Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.

Значення та уроки українсько-польського союзу 1920 р. проаналізовано на онлайн-конференції «1920–2020. Centenary of the Polish-Bolshevik war», яка відбулася 21 вересня 2020 р. в межах відзначення тридцятиліття Східної літньої школи Варшавського університету на базі Львівського історичного музею. Зокрема, Любомир Хахула висвітлив заходи української громадськості щодо вшанування пам'яті С. Петлюри в Східній Галичині міжвоєнної доби. Микола Литвин реконструював перебіг українсько-польських відносин 1917–1920 рр., гуманітарну складову польсько-української війни 1918–1919 рр., бої об'єднаного українсько-польського війська під Львовом і Замостям улітку 1920 р. Пропонуємо ознайомитися з польськомовними тезами його країномовного виступу.

Mykola Lytvyn

Ukraina – Polska: od wojny lat 1918–1919 do wojskowo-politycznego sojuszu 1920 roku

Historie wojen oraz doświadczenia sojuszy wojskowych powinny być odbierane jako lekcje przeszłości przez współczesnych polityków i zwykłych obywateli i w ten sposób zapobiec rozwiązywaniu konfliktów międzypaństwowych i narodowościowych za pomocą środków militarnych. Pamiętać należy również, że dzięki wspólnym wysiłkom narodów jesteśmy w stanie zapobiec i zneutralizować wojny światowe lub lokalne. Dla Ukraińców i Polaków szczególnie pouczające powinny być konfrontacje zbrojne i

sojusze militarno-polityczne po I wojnie światowej, kiedy liderom polskich środowisk, przy wsparciu społeczności międzynarodowej, udało się odzyskać państwowość w 1918 r., Ukraincom, z kolei, – nie.

W zbiorach Lwowskiego Muzeum Historycznego zachowany jest niedziałający zegar, który w listopadzie 1918 r. został przeбитy kulą wystrzeloną ze wzgórz św. Jerzego. Na murach Katedry Łacińskiej i kościoła greckokatolickiego Przemienienia Pańskiego zachowały się armaty z czasów wojny polsko-ukraińskiej 1918–1919. Jednak ani władze Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej, ani odrodzona Polska nie zgodziły się wówczas na żadne ustępstwa terytorialne. Na szczęście wśród liderów obu krajów byli tacy, którzy nie zapomnieli o rozwiązywaniu problemów humanitarnych (żywność, poczta, opieka medyczna). Właściwie były w to zaangażowane komisje ukraińsko-polskie we Lwowie, Stanisławowie i Przemyślu. Wspólne porozumienie z 1 lutego 1919 r. zobowiązywało obie strony do przetrzymywania internowanych w obozach ukraińskich i polskich w humanitarnych warunkach.

Po zakończeniu wojny polsko-ukraińskiej w lipcu 1919 r. do Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej wstąpiło wielu oficerów i strzelców Armii Galicyjskiej. Jej Naczelnym Przewodcą i Przewodniczącym Dyrektorium Ukraińskiej Republiki Ludowej S. Petlura zainicjował szereg wizyt misji polityczno-wojskowych w Warszawie, celem przeprowadzenia rozmów na temat koordynacji stosunków międzypaństwowych. 9 sierpnia 1919 r. w zawiadomieniu do J. Piłsudskiego S. Petlura zgodził się przenieść kwestię relacji ukraińsko-polskich z płaszczyzny antagonizmu na ścieżkę porozumienia i skoordynowanej walki z bolszewicką Rosją. Porozumienie o zawieszeniu broni między Ukraińską Republiką Ludową a Polską z 1 września 1919 r. proklamowało przyjazną neutralność armii, określiło rozgraniczenie Wołynia i Galicji (po rzece Zbrucz). Dalsze rozmowy o współpracy prowadziła Misja Dyplomatyczna Ukraińskiej Republiki Ludowej, która mieściła się w Hotelu Polskim w Warszawie. Obrady zakończyły się podpisaniem w dniach 22-24 kwietnia 1920 r. w Warszawie porozumienia politycznego i konwencji wojskowej między Polską a Ukraińską Republiką Ludową. Warszawa uznała ukraińską niepodległość, a Dyrektoriat – jako najwyższą władzę w Ukrainie. Zdecydowano o konieczności podjęcia wspólnych działań antybolszewickich przez wojska pod ogólnym dowództwem Polski oraz zapewnienia pomocy materialnej i technicznej Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej. Efektami porozumień były m.in. wyzwolenie Kijowa spod bolszewików w maju 1920 r. i udane letnie bitwy przeciwko Armii Czerwonej pod Lwowem i Zamosciem. Polska zezwoliła również na działalność Rady Republiki i Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej na swoim terytorium.

Jednak Traktat Ryski między Polską a bolszewickimi republikami Rosji i Ukrainy w 1921 r. zawiesił układ sojuszniczy Piłsudskiego i Petlury. W wyniku tego działalność ukraińskich agencji rządowych została zakazana i zlikwidowano obozy dla internowanych Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej. Rację mają polscy badacze, którzy uważają, że klęska kampanii kijowskiej i zmęczenie polskiego społeczeństwa kilkuletnią wojną, w której zginęło co najmniej 200 000 żołnierzy, zmusiły J. Piłsudskiego do rezygnacji z planów stworzenia niezależnego od Rosji państwa ukraińskiego.

Przy współdziałaniu władz i społeczeństwa na terytorium Ukrainy i Polski w najbliższych latach powinny zostać przywrócone polskie i ukraińskie cmentarze wojskowe. Działania Litewsko-Polsko-Ukraińskiej Brygady im. Wielkiego Hetmana Konstantyna

Ostrogskiego, która ma ożywić zapomniane tradycje ukraińsko-polskiej współpracy wojskowo-politycznej, zasługują na aprobatę i pełne wsparcie.

Mykola LYTVYN

Doctor of Sciences in History, Professor

Head of the Department «Center for Ukrainian-Polish Relations Research»

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the

National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

e-mail: lytvynmr@gmail.com

DOI: 10.33402 / up.2020-13-383-386

THE CELEBRATION OF THE 100TH ANNIVERSARY OF THE UKRAINIAN-POLISH UNION

The commemorative events in Ukraine and Poland dedicated to the celebration of the 100th anniversary of the Ukrainian-Polish Union – the so-called Treaty of Warsaw of J. Piłsudski – S. Petliura are analyzed. In particular, the documentary exhibitions «Brotherhood of Arms: Military Aspects of the Ukrainian-Polish Military-Political Union of 1920» (Lviv), «Kyiv – Warsaw: A Common Cause», «1920: Defending Europe from Bolshevism» (Kyiv), «For Our and Your Freedom» (Warsaw).